

Unger Mátyás emlékkönyv

1985-ben halt meg Unger Mátyás, az ELTE középkori történeti tanszékének vezetője, egy korszak történelemtanításának meghatározó alakja, s immár klasszikusa, akinek nevét, tankönyvei által ismerte minden középiskolás diák és persze minden történelemtanár is. Nemzedékek tanultak tőle, így nem meglepő, hogy tisztelgésül születésének 70. évfordulójára sikerült egy kötetre való színvonalas tanulmányt összegyűjteni kollégáitól és tanítványaitól.

A kötet bevezetőjében Glatz Ferenc rajzol érzékletes képet a "tanár úr" pályájáról, amelyet a kötet végén a munkáinak bibliográfiája tesz teljessé Bak Borbála összeállításában. Az emlékkönyv 21 viszonylag rövid, de bőven jegyzetelt tanulmánya időben átíveli a magyar feudális kor mintegy kilencszáz éves időszakát, ebből a XVI-XVII. század történetével foglalkozik, hiszen ez a korszak volt Unger Mátyás kedvenc korszaka is. A kronológiai rendben közölt írások rendkívül változatos tematikát mutatnak, amelyből legfeljebb a hadtörténeti vonatkozásúak tűnnek ki viszonylag nagyobb számukkal.

Veszprémi László arra hívja fel a figyelmet, hogy a Bölcs Leo Taktika című műve nyomán magyar sajátosságnak vélhető színlelt megfutamodás nemcsak a magyarokra volt jellemző, sőt még csak nomád sajátosságnak sem tekinthető, mivel a középkori Európában gyakorta alkalmazták. A színlelt megfutamodás leírását megtaláljuk a bibliai Józsué könyvének Ai bevételét tárgyaló fejezetében, ami hatékonyan népszerűsítette ezt a hadicselt. Veszprémi megfogalmazása szerint tehát a bibliai leírást és kommentárjait joggal helyezhetjük a középkori hadtudományi munkák közé.

Gerics József és Ladányi Erzsébet Szent István lándzsajelvényéről írnak, állást foglalva a lándzsa mint felségjelvény eredetének kérdésében. Cáfolják Győrffy György véleményét, aki a pápától eredően, Róma város zászlós lándzsáját látja benne. A szerzők álláspontja szerint Szent István lándzsájának mintája és legjobb megfelelése a német-római császárság birodalmi szent lándzsája volt, és így a császártól ered, de a függetlenséget jelképezi.

Bertényi Iván a tatárjárást követő magyar katonai akciókat vizsgálta meg és arra a megállapításra jutott, hogy ezek nem egy teljesen tönkretett országra vallanak, azaz jelentős olyan területeknek kellett maradniuk, amelyek elkerülték a pusztítást, illetve Magyarország még a romlás után is erősebb maradt, mint némely szomszédja.

Zsoldos Attila aprólékosan megvizsgálja az Árpád-kori várjobbágyok földbirtoklási viszonyait és úgy találta, hogy a szakirodalom állításai néhány helyen pontosításra szorulnak, így az oklevelekben terra hereditáriának, öröklött földnek említett birtokok mibenlétével kapcsolatban is.

Sz. Jónás Ilona igen érdekes tanulmányában a baldachin eredetéről és szerepéről ír. Kevesen tudják, hogy a szó eredetileg díszes aranyfonállal átszőtt keleti selyemszövetet jelölt, míg maga a tárgy keleti előkelőknek, nap heve ellen alkalmazott árnyéktartójából vezethető le. Bizáncban már gondosan szabályozták, hogy a különböző rangú hivatalnokok fölött milyen ernyőt kellett vinni. A baldachin liturgikus használatát a szent sátorhoz kötődő héber hagyomány motiválta. Így került pl. az úrnapi körmenetben a sátorformájú baldachin a monstranciát tartó pap fölé.

Draskóczy István a szászföldi Kétszék XVI. század eleji adóösszeírásait elemezte és többek között megállapította, hogy a területnek kb. 13 ezer lakosa volt. Megerősítést nyert az a körülmény is, hogy ennek a népességnek majdnem a fele városi jellegű településen élt, azaz ez a vidék volt a középkorvégi Magyarország legvárosiasodottabb területe.

E. Kovács Péter egy kevésbé ismert eseménnyel foglalkozik: II. Lajos magyar és cseh királynak a császári trónra támasztott igényével ill. ennek sorsával II. Lajos puhatolódzó diplomatáinak hamar be kellett látniuk, hogy pénzügyi eszközök híján sem Károly spanyol, sem Ferenc francia királlyal nem vehetik fel a versenyt, így legfeljebb Lajos voksának fölértékelésével próbálkozhattak meg.

Fekete László elméleti tanulmányában a reneszánsz gondolkodás időfelfogását elemzi.

Ágoston Gábor a hódoltság korának eleddig elhanyagolt területéről, a nagyobb török végvárak hadianyag termelő és ellátó központ voltáról közöl új adatokat. Isztambuli levéltári források feldolgozásával részletes képet ad a XVI. századi török lőportermelésről, a nyersanyagforrásokról, a lőpormalmok működéséről, termelési adatokról, a lőporellátás szervezéséről és a lőpor sokszor alkalmatlan tárolásából fakadó gyakori robbanásokról. Ágoston Gábornak az a gyanúja támadt, hogy a török végvárrendszer fenntartása, a nagyobb háborús időszakokat leszámítva talán nem is volt annyira deficites, mint azt újabban a kutatók állítják.

Oborni Teréz és Varga J. János a magyar végvárak, ill. a végvári katonaság (ön)finanszírozásának egy-egy sajátos módját vette vizsgálat alá. Oborni Teréz arról ír, hogy a végváriak, főleg a tisztek, fizetésképpen, zsoldkiegészítésként gyakran kapták meg a váruk körüli vagy távolabbi,

gyakran hódoltsági falvak haszonélvezeti jogát ún. officidátusát. Az Érsekújvárral kapcsolatos vizsgálatok szerint a XVI. század második felében mintegy 250 lovas és 200 gyalogos katonából 28 rendelkezett ilyenrel.

Varga J. János a váltságdíjért tartott rabok különös világába kalauzol el bennünket, mégpedig főleg a Nyugat-Dunántúl legnagyobb rabtartói, a Batthyányiak levéltárából származó adatok segítségével. A rabtartás, a rabkereskedelem, a váltságdíjak behajtása a törökkori Magyarországon pontosan kialakult szokásjog szerint zajlott. Mindez kiterjedt katonai, üzleti tevékenység volt, amelyben az egyszerű katonától a nagybirtokosig sokan vettek részt. A különböző rendű és rangú rabok és rabtartók változatos viszonyainak leírása a kötet egyik legérdekesebb írásává teszi a tanulmányt.

V. Molnár László a magyar Cid-nek nevezett híres törökverő, Thury György pályáját kíséri végig.

Domonkos György klasszikus hadtörténeti témát választott értekezése témájául. A végvárak és az ostromtechnika viszonyát elemzi a felszabadító háborúk időszakában. Véleménye szerint a várak szerepe nem csökkent a XVII. század végére sem, noha megállapítja az ostromtechnika hatékonyságának növekedését is. A részletes statisztikája alapján viszont a háború során, várak ellen indított 149 katonai akciónak mindössze 15,4%-a volt formális ostrom, míg a legtöbb vár sorsát a hadmozdulatok döntötték el, illetve tartós védekezésre képtelennek bizonyultak.

Némely kutató tagadja az erődvárosok magyarországi létét. *Gecsényi Lajos* a XVI-XVII. századi Győr példáján mutatja be, hogy számolnunk kell ezzel a településtípussal is. Az erődvárosban megszűnik a város és az erődítmény különállása, ami Győr számára nemcsak a káptalanváros ó-olasz bástyákkal történt erődítését, de a külvárosok módszeres lerombolását is jelentette. Győr város polgárságának érdekeit alárendelték a katonai szükségszerűségeknek.

Tóth István György a XVIII. századvégi vasi nemesek bibliothekáit firtatja a fennmaradt leltárak alapján. Szinte a szerzővel együtt járhatjuk be a falusi kúriákat, és tapasztalhatjuk az egykori tulajdonosok meglepő igény- és műveltségbeli különbségeit.

Kalmár János a kontribúció kérdésében folytatott csatározásokat mutatja be az 1714. évi országgyűlésen. A szokásos szereposztás szerint az udvar növelni, a rendek pedig csökkenteni igyekeztek az adó összegét. Noha a rendek törekvése nem volt sikertelen, az udvar ekkor is megtalálta a módját, hogyan kárpótolja magát.

Poór János egy 1771-ben Halléban megjelent könyv alapján arról rajzol tanulságos képet, hogy ekkoriban milyen alacsonyan állt Magyarország európai presztízse.

Szögi László az olmützi egyetem magyarországi, erdélyi és horvátországi hallgatóinak listáját teszi közzé. *Ortutay András* az Esztergom szenttamási zsidóság történetének egy rövid időszakáról közöl beszámolót, amely kiindulópontja lehet a további kutatásoknak. *Borsodi Csaba* a herceg Esterházy hitbizomány süttöri uradalmának igazgatását igyekszik feltárni a XVIII. század második felében.

A kötet záró tanulmányát *Hermann Róbert* írta, aki Görgey fel-dunai hadtestének gazdasági tevékenységével foglalkozik, amelynek a legismertebb vonatkozása a stratégiai készletek kimentése volt a bányavárosokból. Többek között ezek a készletek alapozták meg a tavaszi hadjárat sikerét.

Összességében elmondhatjuk, hogy igen tartalmas – Unger tanár úr emlékéhez méltó – kötet született, amelyet érdemes besorolnunk könyvtárunkba, bár a forgatásánál nem árt az óvatosság, mivel a gyenge ragasztás miatt könnyen lapokra hullhat szét.

Unger Mátyás emlékkönyv. Szerk. E. Kovács Péter, Kalmár János, V. Molnár László.
Bp., 1991. 296. p.

BAJÁK LÁSZLÓ

Egy aktuális könyv ürügyén

A pedagógiai könyvkiadás gondjai ismertek. Ritkább lett az új könyvek megjelenése. Káros következményét érezhetjük majd a nevelés elméletében és gyakorlatában egyaránt. Ha már ez a keserű valóság, akkor igazán illendő, hogy legalább a megjelent műveket megbecsüljük, hogy